

Tripalo je u to vrijeme upoznat sa zbivanjima koja utječu na političke prilike u zemlji (događaji u Češkoslovačkoj, pritisci na Tita iz vojnog vrha, tiha podrška Brežnjeva i Nixona u obračunu s pokretom). O tome Tripalo navodi niz svjedočanstava iz osobnih razgovora i susreta kojima potkrepljuje svoja naslućivanja glede kasnijih događaja. I dok je X. plenum CK SKH (15-17. I. 1970.) bio odobren kao javni iskaz hrvatskih komunista o daljnjem razvoju višenacionalne zajednice, dotle je XVII. sjednica Predsjedništva SKJ na Brijunima (travanj 1971.) bila početak obračuna s hrvatskim političkim vrhom. Promjena Titova stava prema pokretu i djelovanje Vladimira Bakarića u stvaranju protuteže hrvatskom vodstvu, dovodi do sastanka u Karađorđevu (Predsjedništvo SFRJ, 30. XI. - 2. XII. 1971.) na kojem je izvršena smjena hrvatskih rukovodilaca. Dugo i temeljito pripremani obračun otpočeo je konačno nakon XXIII. sjednice CK SKH (12. XII. 1971.), otkad započinju progoni osoba na svim razinama i ustanovama koje su podržavale ovaj smjer hrvatske politike. Tripalo rabi slobodni i opširni izričaj u kojem s pozicije memoarista i povjesničara, povremeno prelazi u poziciju filozofa, političara i pravnika. Kao dobar poznavatelj povijesti i razvoja društvene zbilje Jugoslavije, upušta se u kontekstualiziranje svih bitnih smjernica, osoba i događaja koje su dovele to takvog završetka hrvatskoga masovnog pokreta. Izvlačeći pojedine elemente komunističke ideologije i uspoređujući ih s postojećim jugoslavenskim socijalizmom i ulogom Saveza komunista, ukazuje kako su dvije, od početka različite struje došle u konačni javni sukob upravo 1971. pri pojavi hrvatskog pokreta.

Kao antidogmatski i demokratski ustrojen, pokret je nužno došao u sukob s etatističkim, dogmatskim snagama (neostaljinističkim) u vrhu vlasti države i Saveza komunista. Tražeći dosljedno provođenje federalističkog ustroja državne zajednice i ravnopravnost u upravljanju i ulaganjima u gospodarstvo, takav je federalistički stav, oduvijek svojstven hrvatskim komunistima, osuđen kao secesionistički i nacionalistički, a prevladale su unitarističke i centralizmu usmjerene snage. Ovakav način pisanja i pristup problemu pokazao se svrhovitim – daje nam se više od prikaza – uvodi nas kroz analizu u sintezu toga značajnog događaja u novijoj hrvatskoj povijesti. Međutim, kod ovakvog pristupa postoji mogućnost da se misao rasprši ili odvoji od samog okvira zbivanja, što se na trenutke i događa. Nastojeći da svaki svoj stav potvrdi, Tripalo navodi izjave osoba i izvatke iz tekstova, čime čitatelju postaju dostupni i neki izvori.

U cjelini, ovo je zasad najbolji prikaz i analiza (naglasak je na potonjem) koji je koristan i prosječnom čitatelju i svakome znanstveniku s humanističkog područja.

Domagoj Štefančić

*GÜNTHER HÖLBL, A history of the Ptolemaic Empire, Routledge,
London & New York, 2001, 380 str.*

Günther Hölbl cijenjeni je austrijski egiptolog. Profesor je na Sveučilištu u Beču i Salzburgu i znanstveni savjetnik Muzeja povijesti umjetnosti (Kunsthistorisches Museum)

u Beču. Kao svjetski stručnjak za kasna razdoblja egipatske povijesti, 2000. godine objavio je studiju *Altägypten im römischen Reich. Der römische Pharao und seine Tempel I.*

Knjiga *A history of the Ptolemaic Empire* prvi je put tiskana 1994. godine na njemačkom jeziku, a ovdje je riječ o prvom engleskom i sveukupno drugom izmijenjenom izdanju. Osnovne promjene u tekstu odnose se na ispravke sitnih pogrešaka u originalu, a literatura je dopunjena značajnim knjigama i člancima koji su se pojavili u razdoblju od 1993. do 1999. godine.

Razdoblje vladavine Ptolemejevića u Egiptu istovjetno je s razdobljem helenizma. Ono započinje 323. god. pr. Kr. smrću Aleksandra Velikog, a završava zaključno sa smrću Antonija i Kleopatre 30. god. pr. Kr., odnosno rimskim osvajanjem Egipta nakon bitke kod Akcija 31. god. pr. Kr. Prvi Ptolemejevići – Ptolemej I. (od 332. do 282), Ptolemej II. (od 282. do 246) i Ptolemej III. (od 246. do 222) – ponovno su uzdigli Egipat nakon stoljeća strane vladavine na poziciju najznačajnijeg carstva istočnog Sredozemlja. Njihovo carstvo protezalo se od Libije do Male Azije, Palestine i obala Crvenog mora. Ptolemej I. Soter iskoristio je dinastičke borbe koje su uslijedile nakon Aleksandrove smrti između njegovih generala i nasljednika da zagospodari Egiptom. Nakon dugotrajnih borbi, osiguravši svoju vlast, Ptolemej I. pokreće brojne reforme političkog i religioznog života Egipta, stvorivši novu helenističku kulturu spajanjem ostavštine drevnih tradicija civilizacija Staroga Istoka s grčkim elementom. Ptolemejevi su nasljednici u 3. stoljeću pr. Kr. nastavili njegov rad. Jaka ptolomejska država započinje svoj pad početkom 2. stoljeća pr. Kr. U razdoblju vladavine posljednjih Ptolemejevića – Ptolemeja XII. (od 80. do 51) i Kleopatre VII. (od 51. do 30) – Egipat je samo sjena nekadašnjeg carstva koje se održava jakim vezama sa sve jačim Rimom.

Egiptologija na početku 21. stoljeća još uvijek oskudijeva brojem naslova o razdoblju Ptolemejevića. Rijetke su sinteze koje cjelovito obrađuju političke, gospodarske, kulturne i religijske promjene vladavine Ptolemejevića. Budući da današnja egiptologija još uvijek ograničava povijest starog Egipta 332. god. pr. Kr., odnosno dolaskom Aleksandra Velikog u Egipat, ptolomejsko razdoblje našlo se u međuprostoru između egiptologije, klasične arheologije i antičke povijesti. Ipak, gotovo svake godine, znanstvenici iz raznih struka (egiptolozi, antički povjesničari, papirolozi, klasični arheolozi, klasični filolozi, povjesničari umjetnosti) objavljuju cijeli niz članaka i studija vezanih uz pojedine segmente povijesti razdoblja Ptolemejevića, ali su cjelovite studije ipak vrlo rijetke. Kako bih naglasio važnost Hölblova djela u današnjoj egiptologiji, iskoristit ću priliku nabrojati rijetke naslove koji su se pojavili u posljednjih stotinjak godina, a koji monografski obrađuju spomenuto razdoblje. Jednu od prvih studija o Ptolemejevićima objavio je A. Bouché-Leclercque u Parizu od 1903. do 1907. u djelu *Histoire des Lagides sv. I.-IV.* Slijedila je studija E. Bevena objavljena u Londonu 1927. pod nazivom *A History of Egypt under the Ptolemaic Dynasty.* Gospodarske aspekte obradio je M. Rostovtzeff u Tübingenu 1955/56. u djelu *Die hellenistische Welt. Gesellschaft und Wirtschaft I.-III.* A. K. Bowman je u Berkeleyu 1986. objavio jednu od rijetkih pregleda egipatske povijesti nakon prijelomne 332. god. pr. Kr. *Egypt after the Pharaohs 332. B.C. – A.D. 642.* P. Green je u Londonu 1993., na gotovo tisuću stranica, objavio veliku studiju povijesti helenističkog razdoblja pod naslovom *Alexander to Actium - The Hellenistic age.* Upravo je u takvim prilikama nastalo i ovo značajno djelo Günthera Höbla koji je već u predgovoru naglasio da ga je upravo nedostatak modernog pregleda dostupnog studentima potakao na pisanje jedne takve studije.

Knjiga je koncipirana u tri velika poglavlja: I. Počeci i zlatno doba ptolomejske vladavine (str. 7-124), II. Promjene i propadanje helenističke države Ptolemejevića (str. 125-178) i III. Ptolemejsko kraljevstvo pod sjenom rimske moći (str. 179-303) i Zaključak: Osnove razvoja Ptolemejskog kraljevstva (str. 304-312).

U prvom se poglavlju govori o vladavini Aleksandra Velikog (od 332. do 323) i prvih triju Ptolemejevića (od 323. do 222). Prva cjelina obrađuje Egipat nakon Aleksandrova osvajanja 332. god. pr. Kr. (str. 9-14), zatim burne događaje i ratovanje satrapa u razdoblju od smrti Aleksandra Velikog do 306. god. pr. Kr. (str. 14-20). Ključnu ulogu u tom periodu odigrao je Ptolemej I. koji se ubrzo nametnuo kao jedini vladar Egipta. Njegova politika, kao prvog vladara iz kuće Ptolemejevića, obrađena je na kraju prve cjeline (str. 20-34). Druga cjelina prikazuje vladavine Ptolemeja II. Filadelfa i Ptolemeja III. Euergeta (od 282. do 222). Istaknuti su aspekti političkog razvoja novog carstva (str. 35-54), aktivnost Ptolemejevića na istočnom Sredozemlju (str. 54-58), događaji unutar granice države (str. 58-66) te glavni politički elementi njihove vladavine (str. 66-76). Treća cjelina u potpunosti obrađuje ideologiju kraljeva i religioznu politiku u razdoblju od Aleksandra Velikog do prvih triju Ptolemejevića (str. 77-123). U njoj je naglašen novi odnos između novih vladara, koji se poistovjećuju s faraonima ranijih razdoblja, i egipatskog svećenstva (str. 77-90). Hölbl naglašava stvaranje nove helenističke religije koja nastaje spajanjem religije staroga Egipta s vjerovanjima vladajućega grčkog elementa (kult Serapisa, Izide i Apisa). Posebno je obrađen basileus – kult helenističkog vladara – i njegov odnos prema kultu grčkih bogova (str. 90-98). Na završetku cjeline autor traži vrijednosti koje su spajale stanovništvo (starosjedioce i Grke) u novoj državi (str. 98-123).

Težište drugog poglavlja prebačeno je na propadanje države tijekom sljedećih triju Ptolemejevića od 221. do 168. god. pr. Kr. (str. 125-177). U prvoj cjelini obrađena je vanjska politika Ptolemeja IV. Filopatora (od 221. do 204), Ptolemeja V. Epifana (od 204. do 180) i prve godine vladavine Ptolemeja VI. Filometora (od 180. do 168) (str. 127-152). Od vanjsko-političkih događaja posebno je mjesto posvećeno Četvrtom sirijskom ratu (od 219. do 217), gubitku istočnog Sredozemlja tijekom vladavine Ptolemeja V. te Šestom sirijskom ratu i rimskom osvajanju Makedonije 168. god. pr. Kr. Druga se cjelina ovoga poglavlja bavi političkim previranjima u državi od 206. do 186. god. pr. Kr. uzrokovanim domaćim otporom na vanjsku politiku zemlje (str. 153-159). Posljednja cjelina obrađuje nove graditeljske pothvate Ptolemeja IV. i Ptolemeja V. (str. 160-162.), odnos vladara i egipatskog svećenstva te štovanje Ptolemejevića među stanovništvom (str. 162-169) i, konačno, grčke kultove i dinastičke bogove ptolomejskih vladara (str. 169-173).

Posljednje treće poglavlje obrađuje daljnje propadanje Egipta do rimskog osvajanja 30. god. pr. Kr. (str. 179-303). Prva velika cjelina tog poglavlja obrađuje kasnije godine vladavine Ptolemeja VI. (od 168. do 145) (str. 181-194), Ptolemeja VIII. Euergeta II. (od 145. do 116) i kraljica Kleopatre II. i Kleopatre III. (str. 194-204). Poglavlje je zaokruženo prikazom dinastičkih borbi tijekom vladavina Ptolemeja IX, Ptolemeja X. i Ptolemeja XI. od 116. do 80. god. pr. Kr. (str. 204-221). Druga cjelina obrađuje posljednje razdoblje ptolomejske vladavine (od 80. do 30), u kojem Egipat u potpunosti ulazi u okvir interesnih sfera kasne Rimske Republike (str. 222-256). Ovdje je Hölbl obradio vladavinu Ptolemeja XII. (od 80. do 51) (str. 222-230), dinastičke borbe njegovih nasljednika Ptolemeja XIII. i Kleopatre VII, samostalnu vladavinu Kleopatre (od 47. do 30) te njezin odnos s Cezarom i Markom Antonijem (str. 231-256). Posljednja cjelina ovog poglavlja obrađuje kulturu i

religiju od vremena Ptolemeja VI. do smrti Kleopatre VII. (str. 257-303) s naglaskom na odnos vladara/faraona prema egipatskim svetištima i svećenstvu te na kraju božansku vladavinu Kleopatre.

U zaključku (str. 304-312) Hölbl naznačuje osnove razvoja Ptolemejskog Carstva: rekapitulira značajne političke događaje, prikazuje gospodarski i društveni život države, promjene u religijskom životu Egipta u vrijeme vladavine Ptolemejevića i pojavu novih bogova.

Na kraju knjige nalaze se dopune bibliografiji, kronološke tablice razdoblja (str. 318-353), genealoške tablice ptolemejske obitelji (stemma 1 i 2, str. 354-357) te genealogija ženidbenih veza Ptolemejevića s dinastijom Seleukida od sredine 2. stoljeća pr. Kr. do rimske prevlasti na istočnom Sredozemlju u drugoj polovici 1. stoljeća pr. Kr.

Knjiga je opremljena trima kartama (Ptolemejsko Carstvo kao velika sila na istočnom Sredozemlju, Ptolemejski Egipat, Aleksandrija oko 30. god. pr. Kr.) i s 25 slika i ilustracija.

Preporučujem knjigu svim stručnjacima i studentima koji se interesiraju za razdoblje helenizma jer će ovo djelo u narednim godinama biti jedan od autoritativnih pregleda kasnih razdoblja egipatske povijesti.

Mladen Tomorad

*KSENOFONT, Grčka povijest, Matica hrvatska, Zagreb 2001, 311 str. ;
LUKIJAN, Djela, Matica hrvatska, Zagreb 2002, 487 str. ; MARKO
TULIJE CICERON, O govorniku, Matica hrvatska, Zagreb 2002, 331 str.*

Nakon što su u ediciji *Grčki i rimski klasici* izdavačke kuće Matice hrvatske već izašla *Djela* Gaja Salustija Krispa (sv. I, 1998), *Epigrami* Marka Valerija Marcijala (sv. II, 1998), *O istaknutim vojskovođama stranih naroda* Kornelija Nepota (sv. III, 1999) i *Povijest* Herodota iz Halikarnasa (sv. IV, 2000), peti, šesti i sedmi svezak po ustaljenom obrascu donose hrvatski prijevod novih djela klasičnih, antičkih autora: dvojice grčkih i jednoga rimskog spisatelja. Peti svezak posvećen je *Grčkoj povijesti* povjesničara Ksenofonta iz Atene (oko 430-355/350. pr. Kr.). Riječ je o prvome cjelovitom hrvatskom prijevodu najvažnijega Ksenofontova političko-historiografskog djela koje, podijeljeno na sedam knjiga, obuhvaća razdoblje grčke povijesti od 411. do 362. god. pr. Kr. i nastavak je Tukididova *Peloponeskog rata*. Za prijevod je zaslužna Ana Galjanić koja je ujedno i autorica uvodne rasprave (str. 5-28), a na kraju knjige nalazi se *Kazalo osobnih i geografskih imena* (str. 271-309).

Ksenofont se rodio u dobrostojećoj plemićkoj obitelji, a odrastao je u vrijeme Peloponeskoga rata u kojemu je sudjelovao kao pripadnik elitnog atenskog konjaništva. Budući da je bio protivnik demokrata u rodnome gradu, napustio ga je kad su političke prilike postale za njega nepovoljne. Veliko životno iskustvo bila je služba u vojsci Kira Mlađega koji je ustao protiv brata, perzijskoga kralja Artakserksa II. Poslije pogibije poslodavca 401. god. pr. Kr., Ksenofont je preživjele grčke plaćenike, koji su ga izabrali

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 37

U SPOMEN IGORU KARAMANU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2005.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 37

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u listopadu 2005. godine

Naklada

400 primjeraka